

Виставка "Три чуми" була створена у відповідь художниць та художників на наведену в її заголовку та тексті запрошення цитату з книги Рішарда Капусцінського. Польський репортер писав о епідеміях, що загрожують світу; є то расизм, націоналізм та релігійний фундаменталізм, а те, що їх об'єднує - це "всемогутня ірраціональність". З Капусцінським можна погодитись або ні, можна сперечатися на тему вказаних ним пошестей, роблячи акцент хоча б на нових глобальних загрозах, таких як зміна клімату або надмірне виснаження природних ресурсів. У кураторському припущенні, три чуми Капусцінського є лише відправною точкою для роздумів про сучасні загрози. Їх спільною рисою, окрім "всемогутньої ірраціональності", є відсутність критичного мислення та ненависть до іншого, сліпота, що призводить до насильства, яке ми не раз вже переживали в минулому, наслідки якого ми будемо відчувати ще протягом тривалого часу, як групи та як особи. У такому підході до теми, роботи, представлені на виставці, не обмежуються областю, суворо визначеною формулою трьох загроз, вказаних Капусцінський, які самі по собі є складними, часто йдуть в парі, взаємодіють між собою, проходять еволюцію, а їхня природа найкраще вивчається у стислому історичному контексті.

Виставка є результатом необхідності взяти слово в ситуації, коли в Польщі, Європі та США посилюються екстремальні, антидемократичні, ксенофобські та фашистські настрої. Ці настрої виражаються в курсі, прийнятому урядами деяких країн під впливом сильних лідерів все більш численних правих і популістських партій, у мові ненависті, яка все частіше проникає в пресу та ЗМІ, переростаючи в серйозну соціальну проблему, в посиланнях на символи фашистської ідеології та в їх публічному прояві, а також в агресії прихильників націоналістичних поглядів на вулицях. В Польщі невизначеність щодо майбутнього демократії додатково спричинена ставленням католицької церкви, яка підтримує владу правих, засуджує тих, хто бореться за рівні права і мовчазно допускає нетерпимість.

Здавалося б, що після двох жорстоких світових воєн та після періоду холодної війни і боротьби за демократію ми робимо все, щоб подібні катастрофи не повторилися. Однак, як виявляється, старі демони прокидаються з дивовижною легкістю. Художники застерігають від ціни, яку ми можемо заплатити за короткозорість та бездіяльність. Їх роботи являються результатом роздумів про чому як надходячу катастрофу, яка змінює довкілля в тотальний спосіб, але робить це непомітно і підступно. Тривога щодо процесу повільного поглинання злом, затоплення ворожим "припливом", який, зауважений занадто пізно, має здаватися раптовим і безповоротним, з'являється у роботі Моніки Задурскої-Беляк та Томаша Беляка. На відсутність пильності та уваги, а також розслаблення супроводжує стан сну і трагічне цього наслідки вказує Ядвіга Савіцка. Чума як надмір, втягуюча порожнечу і страх перед її силою є темою фільму Ельжбети Яблоньської. З іншого боку, грікі роздуми на тему "життя після чуми" в контексті швидкоплинності та смерті, а також того, що залишається після людини або маси людей, приречених на винищення, - це робота Роберта Кусьміровського.

Ми не можемо ігнорувати ознак віщуючих нещастя, тим більше, що симптоми небезпеки з'являються регулярно і посилюються. Мотив дотичний все більш агресивного польського націоналізму і фашизму розкривають Павел Альтгамер, Ярослав Козловскі, Войцех Вільчик, Маріуш Таркавіан і Лукаш Хорбув. Художники, чутливі до демонстрацій насильства, які з'являються все частіше і частіше у публічній сфері, будь то у формі вульгарних написів на стінах, скандуваних гасел, прапорів з небезпечною символікою, балаклав, чи також все більш агресивної поведінки переважно чоловіків з крайніми правими переконаннями, відповідають на них однозначно. Без компромісів коментують вони відсутність соціальної чутливості, невігластво влади та прогресуючий фанатизм правих груп. Марек Васілевскі представляє наш світ, який, добре знаючи чуму фашизму, все ще мчить у небезпечному напрямку у супроводі біблійних цитат та завдяки натхненним проповідникам із невизначеним походженням.

Варто також задати питання про наш інстинкт самозбереження, логіку поведінки та саму людську природу. Ришард Капусцінський, як загальну властивість трьох згаданих ним чум, вказує на всемогутню ірраціональність, яка представлена на виставці амбівалентно. Розум і божевілля, здається, існують як дві сторони однієї монети і бувають інтерпретовані художниками в перекручений спосіб. Виявляється, що раціональність може бути насправді ірраціональною і навпаки - ірраціональність має раціональні передумови, що змушує нас критично розмірковувати і задавати питання щодо визначення нормальності та сенсу створення штучних поділів у суспільстві. "Бунт розуму" є в цьому контексті протиположною абсолютній раціональності, дисципліні та безрефлексійному підпорядкуванню механізмам і системам, заснованим на логіці. Проблема конфлікту між божевіллям і розумом порушена, серед інших в роботах Юстини Лях та Агнешки Масталеж. В мотив людського божевілля також слід вписати твір Артура Жмієвського, який вказує на, як виявляється, невивчений західною цивілізацією урок, про викорінення расизму, ксенофобії та страху перед чужим. Титульні чуми здаються бути також наслідком помилок, притаманних людській природі та схильностям - виникають вони внаслідок як внутрішніх, так і зовнішніх залежностей, про які йде мова, серед інших, в роботах Еви Аксельрад та Йоанни Райковської. Обидві художниці піднімають питання виникнення чи формування спільнот людей, що опираються на певних залежностях, конкретних принципах, організованих відповідно до конкретних ієрархій, в кінці кінців створюючих власні інструменти дисципліни та контролю. У цих групах раціональне переплітається з ритуалом, логічна організація супроводжується шаленою ідеологією. Про прагнення влади і підпорядкування собі інших розповідає робота Данієля Котовського. Художник розмислює над людським прагненням до панування не лише над власною групою, а над світом. Подібний мотив людської експансивності, яка з перспективи виглядає як самогубний стрибок у простір, порушує Міжвидова Спільнота. Цікавим питанням в контексті прагнень і людської природи є релігія. Цей сюжет ми знаходимо у фільмі Катажини Козири на тему гострого маревного розладу, відомого як Єрусалимський синдром, що виникає серед

туристів та паломників, які відвідують Палестину. На його основі художниця досліджує питання віри і розуму, потреби святості та контакту з Богом в контексті раптової та незрозумілої для сторонніх осіб податливості до повної втрати ідентичності. У цьому творі перегукується питання релігійного фундаменталізму. Питання про Бога в контексті політики насильства і збройного конфлікту являється у творі Губерта Черепока і Магалени Хоффи.

Людська природа як причина чуми, людина як вірус - це теми роботи Яцка Маліновського, який не без іронії та почуття гумору спокусився підсумовувати "людський проект" - безпрецедентну подію епохального масштабу - як найбільшу загрозу для планети і власного виду. Здається, цей останній намагаються захищати насамперед жінки. Це ще одна тема, представлена на виставці. Постать жінки в політичному контексті, в контексті влади, яка шукає свої сили в дисципліні та суворому контролі над жіночим суб'єктом - її тілесністю, сексуальністю чи соціальним становищем - є дослідницькою сферою фемінізму та соціальних дебатів, які стають все гарячішими в Польщі та світі. Цієї теми стосуються роботи Гошки Мацуґи, Анни Баумґарт та Сильвії Бжищик . Також робота Анни Конік, що стосується проблеми міграції, але цілком спирається на історіях та досвіді жінок, порушує вищезгадану проблему, підкреслюючи при цьому як важливу роль у динаміці соціальних процесів відіграють жінки, що намагаються знайти простір для себе в надзвичайно складній реальності. Подібна проблема резонує на фотографіях Памели Божек. Елемент жіночої сили та заклик до здорового глузду з'являється у роботі Міжвідової Спільноти, яка є маніфестом про довкілля та екологію. Солідарність з природою і заклик припинити руйнувати власний світ, не випадково, як здається, походить від тих, хто постійно вчиться боротися за власні права, і хто сам зазнав, і все ще зазнає насильства та зневаги. Особливу роль у світлі боротьби за всілякі права і боротьби з насильством відіграють засоби масової інформації. Ця тема разом із питанням про механізми, які ними керують, вплив на наше сприйняття реальності та відносини з владою, з'являється, серед іншого, у роботах Барбари Грики, Пьотра Кшимовського чи Збігнева Лібери. Епатування насильством, популістськими гаслами, фейк-ньюз, інфлюенсери, удаваний необмежений доступ до інформації - медіа створюють наш світ, викликають тривогу чи навпаки - усипляють нашу пильність. Все це змушує нас замислитися, чи те, що ми бачимо в пресі, на екрані телевізора, комп'ютера чи мобільного телефону, насправді є тим, чим здається бути. Водночас не йде мова лише про щоденне і невпинне джерело нової інформації, а й про незалежність та правдивість наших інформаторів. Ця тема є особливо гарячою сьогодні в країні, особливе, але адекватне бачення, якої будують, серед інших роботи Аґнешки Сеюд, Аґнешки Польської, Пшемек Бранаса, Кароля Радзішевського, Томаша Беляка та Домініки П'єтак. Польща постає в них країною, переповненою безумством та хаосом, розірваною між язичницькою традицією та специфічною польською версією католицизму, міфом про польську гостинність та ксенофобією, країною, в якій незмінно панує нерівність жінок та чоловіків,

гомофобія, роздмухувана католицькою церквою і правою владою, чи невіра у майбутню екологічну катастрофу. Питання польської ідентичності залишається відкритим питанням, тому до болю польське слово "жовч" (пол. żółć) з роботи Бранаса - це каяття, яке все ще зештовхується у сферу несвідомості.

Усі окреслені до цієї пори питання та проблеми сучасності можуть викликати страх, принаймні, у людей, які мають хоча б трохи уяви і пам'ятають основні уроки історії минулого століття. Страх перед збройним конфліктом і тим, що він може принести - це ще одна тема багатьох робіт на виставці. Пам'ять і страх війни з її варварством і жорстокістю щодо жертв, жінок і дітей є темою роботи Дороти Незнальської, а травма, яка залишається в психіці свідків насильства і наступних поколіннях їхніх дітей, показує, наскільки далеко в майбутнє сягають сліди ненависті і як важко буде пізніше цілим суспільствам впоратись з таким досвідом. Про це йдеться в роботах Александри Ліпут, Аґнешки Масталєж та Янка Сімона. Дорота Подляска, з іншого боку, показує конфлікт і боротьбу як постійний стан в людській історії. Людина керована сильними почуттями і емоціями надалі має відвагу підняти бунт, бореться за себе, завжди маючи рацію, незалежно від кількості становищ і відмінності поглядів. З іншого боку, та сама людина є настільки ж небезпечною, коли є приниженою і вихованою, щоб "сидіти тихо", коли своєю поведінкою і твердим конформізмом випереджає очікування диктаторів, стаючи пасивним інструментом, що працює на всіляке фашизми. Дисципліна та страх, що підсичуються в людях, своєрідні дресировки влади, що призводять до самоцензури та опущеної голови, є предметом роздумів у роботах Кароліни Бреґули і Ярослава Козловського. Незвичайною роботою в контексті проблеми морального обов'язку громадянської непокори і відповідальності за нашу реальність, відповідальності як колективної, так і індивідуальної, є звуковий твір Мирослава Балки, який ускладнює проблему простих поділів на катів і жертв. Робота Густава Мая, що відносить до практик міської партизанської діяльності і міського активізму, в легкий і скажений спосіб оповідає також про непокору, незгоду та спробу протистояння дійсності. Хоча непокора може більше асоціюватися з юнацьким бунтом, то її психологічний аспект є безцінним. Без неї мистецтво було б лише пропагандою, а освіта - дресуванням, що добре відображається у роботі Маріанни Грабської.

Окреслені тут ескізи мотиви виставки можна як завжди помножувати. Роботи багатьох художниць і художників дають можливість подальшого читання і побудови різних карт залежностей. Те, що здається для нас важливим сьогодні, окрім визначення і вербалізації окремих проблем, загроз чи "чум", є потреба або необхідність використання "форми", художньої якості для побудови загальної мови опору. Антивоєнна і антифашистська тематика мають свою напрочуд багату історію. Художники і представники світу культури успішно забирали і беруть слово проти насильства. Їх діяльність, виставки, роботи і акції можна простежити на сторінках Антифашистського Року, на святкування якого вписано виставку

«Три чуми». Слідуючи за ними, вірячи у цінність культури та спільних дій, ми виступаємо проти насильства і за демократію.